

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
YVES BOT IŠVADA,
pateikta 2015 m. birželio 11 d.¹

Byla C-160/14

**João Filipe Ferreira da Silva e Brito ir kt.
prieš
Estado português**

(Varas Cíveis de Lisboa (Portugalija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Teisės aktų derinimas — Įmonės perdavimas — Darbuotojų teisių apsauga — Pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą — Nacionalinio teismo, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, padarytas Sąjungos teisės pažeidimas — Nacionalinės teisės aktas, pagal kurį teisė į dėl tokio pažeidimo padarytos žalos atlyginimą atsiranda tik panaikinus sprendimą, kuriuo buvo padaryta ši žala“

1. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su 2001 m. kovo 12 d. Tarybos direktyvos 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo² 1 straipsnio 1 dalies išaiškinimu, SESV 267 straipsnio trečia pastraipa ir su Teisingumo Teismo praktika dėl valstybių narių atsakomybės pažeidus Sąjungos teisę.

2. *Varas Cíveis de Lisboa* (Portugalija) pateikti klausimai kilo nagrinėjant J. F. Ferreira da Silva e Brito ir kitų ieškovų *Estado português* pareikštą ieškinį dėl žalos atlyginimo, grindžiamą tariamu *Supremo Tribunal de Justiça* (Aukščiausiasis Teismas) padarytu Sąjungos teisės pažeidimu.

3. Nagrinėdamas pirmąjį klausimą aiškinsiu, atsižvelgdamas į pagrindinės bylos aplinkybes, sąvoką „verslo perdavimas“, kaip ji suprantama pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį. Priešingai, nei nusprendė *Supremo Tribunal de Justiça*, padarysiu išvadą, jog ši nuostata turi būti aiškinama taip, kad verslo perdavimo sąvoka taikoma tuo atveju, kai užsakomųjų skrydžių rinkoje veikianti įmonė likviduojama jos didžiausio akcininko sprendimu, kuris pats yra aviacijos sektoriuje veikianti įmonė ir kuris pirmosios įmonės likvidavimo etape:

- pakeičia likviduotą bendrovę orlaivių nuomos sutartyse ir galiojančiose užsakomųjų skrydžių sutartyse su turizmo operatoriais,
- vykdo veiklą, kurią anksčiau vykdė likviduota bendrovė,
- įdarbina kai kuriuos iki tol likviduotoje bendrovėje dirbusius darbuotojus ir paveda jiems atlikti tokias pačias užduotis kaip anksčiau,
- perima likviduotos bendrovės smulkiają įrangą.

¹ — Originalo kalba: prancūzų.

² — OL L 82, p. 16; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 98; toliau – direktyva.

4. Paskui nagrinėdamas antrąją klausimą išdėstysiu priežastis, dėl kurių SESV 267 straipsnio trečia pastraipa turi būti aiškinama taip, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, kaip antai *Supremo Tribunal de Justiça*, privalėjo kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje.

5. Galiausiai nagrinėdamas trečiąją klausimą paaiškinsiu, kodėl tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje, Sąjungos teisė ir ypač teismo praktika, suformuota Sprendime *Köbler*³, turi būti aiškinamos taip, kad draudžiama nacionalinė tvarka, kuria reglamentuojama valstybės atsakomybė ir pagal kurią teisė į žalos atlyginimą atsiranda tik panaikinus sprendimą, kuriuo padaryta žala.

I – Teisinis pagrindas

A – Sąjungos teisė

6. Direktyva kodifikuota 1977 m. vasario 14 d. Tarybos direktyva 77/187/EEB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo⁴, iš dalies pakeista 1998 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 98/50/EB⁵.

7. Direktyvos 8 konstatuojamojoje dalyje išdėstyta:

„Siekiant užtikrinti teisinę apsaugą ir skaidrumą, teisinę perdavimo sąvoką reikia paaiškinti atsižvelgiant į Teisingumo Teismo precedentų teisę [praktiką]. Toks paaiškinimas nepakeitė Teisingumo Teismo paaiškintos Direktyvos 77/187 <...> taikymo srities.“

8. Direktyvos 1 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose nustatyta:

- „a) Ši direktyva taikoma teisinio perdavimo arba susijungimo atveju perduodant įmonę, verslą arba įmonės ar verslo dalį kitam darbdaviui.
- b) Atsižvelgiant į a punktą ir kitas šio straipsnio nuostatas, šioje direktyvoje nustatytas perdavimas yra perdavimas išlaikant ūkio subjekto tapatybę, t. y. išlaikant organizuotą išteklių grupę, kurios tikslas yra ūkinė veikla, nepriklausomai nuo to, ar ta veikla yra pagrindinė ar pagalbinė.“

9. Direktyvos 3 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje numatyta:

„Perdavėjo teisės ir pareigos, kylančios iš darbo sutarties arba darbo santykių, galiojančių perdavimo dieną, ryšium su perdavimu yra perduodamos perėmėjui.“

3 — C-224/01, EU:C:2003:513.

4 — OL L 61, p. 26.

5 — OL L 201, p. 88.

B – Portugalijos teisė

10. Valstybės ir kitų viešųjų subjektų civilinės deliktinės atsakomybės tvarkos⁶, patvirtintos 2007 m. gruodžio 31 d. Įstatymu Nr. 67/2007 (*Lei que aprova o Regime da Responsabilidade Civil Extracontractual do Estado e Demais Entidades Públicas*)⁷ su pakeitimais, padarytais 2008 m. liepos 17 d. Įstatymu Nr. 31/2008⁸, 13 straipsnyje numatyta:

„1. Nepažeidžiant nuostatų dėl neteisingo apkaltinamojo nuosprendžio ir nepagrįsto laisvės atėmimo atvejų, valstybei nustatoma civilinė atsakomybė už žalą, dėl akivaizdžios faktinių aplinkybių vertinimo klaidos padarytą akivaizdžiai nekonstituciniais arba neteisėtais ar nepagrįstais teismų sprendimais.

2. Prieš pateikiant prašymą atlyginti žalą, kompetentingas teismas turi panaikinti sprendimą, kuriuo padaryta žala.“

II – Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės ir prejudiciniai klausimai

11. 1993 m. vasario 19 d. *Air Atlantis SA* (toliau – AIA), įsteigta 1985 m. ir veikianti nereguliariojo oro transporto sektoriuje (užsakomieji skrydžiai), buvo likviduota. Šiomis aplinkybėmis ieškovai pagrindinėje byloje buvo kolektyviai atleisti.

12. Nuo 1993 m. gegužės 1 d. bendrovė *Transportes Aéreos Portugueses* (toliau – TAP), kuri buvo pagrindinė AIA akcininkė, pradėjo vykdyti dalį skrydžių, kuriuos AIA buvo išipareigojusi vykdyti laikotarpiu nuo 1993 m. gegužės 1 d. iki spalio 31 d. TAP taip pat vykdė tam tikrus užsakomuosius skrydžius – iki tol šioje rinkoje ji neveikė – tais maršrutais, kuriais anksčiau skrydžius vykdė AIA. Šiam tikslui TAP naudojo dalį įrangos, kurią AIA anksčiau naudojo savo veiklai, be kita ko, keturis orlaivius. TAP taip pat mokėjo nuomos mokestį pagal atitinkamas finansinės nuomos sutartis ir perėmė biuro įrangą, kurią AIA turėjo ir naudojo savo patalpose Lisabonoje (Portugalija) ir Fare (Portugalija), ir kitą materialųjį turtą. Be to, TAP pasamdė kai kuriuos buvusius AIA darbuotojus.

13. Paskui ieškovai pagrindinėje byloje pareiškė *Tribunal de trabalho de Lisboa* (Lisabonos darbo bylų teismas) ieškinį dėl šio atleidimo, reikalaudami įdarbinti juos TAP ir išmokėti atlyginimus.

14. 2007 m. vasario 6 d. *Tribunal de trabalho de Lisboa* sprendimu iš dalies patenkinus ieškinį, kuriuo buvo ginčijamas kolektyvinis atleidimas, šis teismas nurodė įdarbinti ieškovus pagrindinėje byloje eiti atitinkamas pareigas ir išmokėti jiems kompensacijas. Pagrįsdamas savo sprendimą, *Tribunal de trabalho de Lisboa* nusprendė, kad šiuo atveju buvo verslo perdavimas bent iš dalies, nes buvo išlaikyta verslo tapatybė ir tęsiama veikla, o TAP darbo sutartyse pakeitė ankstesnį darbdavį.

15. Dėl šio sprendimo buvo paduotas apeliacinis skundas *Tribunal da Relação de Lisboa* (Lisabonos apeliacinis teismas), o 2008 m. sausio 16 d. sprendimu šis teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą tiek, kiek juo buvo nurodyta TAP įdarbinti ieškovus pagrindinėje byloje ir išmokėti kompensacijas, padaręs išvadą, kad jau buvo suėjęs senaties terminas ieškiniui dėl kolektyvinio atleidimo pareikšti, ir nusprendęs, kad nebuvo verslo arba verslo dalies perdavimo tarp AIA ir TAP.

16. Tuomet ieškovai pagrindinėje byloje padavė kasacinį skundą *Supremo Tribunal de Justiça* (Aukščiausiasis teismas), o 2009 m. vasario 25 d. sprendimu šis teismas nusprendė, kad kolektyvinis atleidimas nebuvo neteisėtas. Šis teismas, pakartodamas *Tribunal da Relação de Lisboa* argumentus, pažymėjo, jog tam, kad būtų konstatuotas verslo perdavimas, nepakanka komercinės veiklos „paprasto tęstinumo“, nes tam taip pat būtina, kad būtų išlaikyta verslo tapatybė. Tačiau šiuo atveju TAP,

6 — Toliau – RRCEE.

7 — *Diário da República*, 1-oji serija, Nr. 251, 2007 m. gruodžio 31 d.

8 — *Diário da República*, 1-oji serija, Nr. 137, 2008 m. liepos 17 d.

vykdydama 1993 m. vasaros sezono skrydžius, nesinaudojo „ūkio subjektu“, kurio tapatybė ta pati kaip „ūkio subjekto“, kuris anksčiau priklausė AIA, o naudojosi savo turimomis intervencinėmis priemonėmis atitinkamoje rinkoje, t. y. savo pačios įmone. Kadangi nesutapo dviejų „ūkio subjektų“ tapatybė, *Supremo Tribunal de Justiça* teigimu, negali būti kalbama apie verslo perdavimą.

17. Dėl Sąjungos teisės *Supremo Tribunal de Justiça* pažymėjo, kad Teisingumo Teismas, nagrinėdamas atvejus, kai įmonė tęsdavo kitos įmonės iki tol vykdytą veiklą, yra nusprendęs, jog „vien dėl šios aplinkybės“ negalima daryti išvados, kad įvyko ūkio subjekto perdavimas, nes „ūkio subjektas neturėtų būti siejamas tik su jo vykdoma veikla“⁹.

18. Kadangi kai kurie ieškovai pagrindinėje byloje prašė, kad *Supremo Tribunal de Justiça* pateiktų Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą, pirmasis teismas pažymėjo, kad „nacionaliniams teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, nustatyta pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą taikoma tik tuo atveju, kai patys šie teismai nusprendžia, kad priimant sprendimą dėl jų nagrinėjamo ginčo reikia remtis [Sąjungos] teise, ir, be kita ko, kai nagrinėjant tą ginčą kyla klausimas dėl šios teisės išaiškinimo“.

19. *Supremo Tribunal de Justiça* taip pat nusprendė, kad „pats Teisingumo Teismas aiškiai pripažino, jog „[Sąjungos] teisė turi būti taikoma tinkamai, kad akivaizdžiai nekiltų jokių pagrįstų abejonių, kaip spręsti pateiktą klausimą“, ir taip paneigė, kad šiuo atveju yra pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Taigi atsižvelgiant į [ieškovų pagrindinėje byloje] nurodytų [Sąjungos teisės nuostatų] turinį, į <...> Teisingumo Teismo pateiktą tų nuostatų išaiškinimą ir į <...> bylos aplinkybes, kurios buvo įvertintos <...>, nekyla jokių abejonių dėl aiškinimo, dėl kurių reiktų pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą.“

20. *Supremo Tribunal de Justiça* taip pat pabrėžė, kad „Teisingumo Teismo praktika dėl [Sąjungos teisės] normų, susijusių su „verslo perdavimu“, išaiškinimo yra nusistovėjusi, nes <...> direktyvoje pateikiamos toje teismų praktikoje jau konsoliduotos sąvokos, kurios dabar suformuluotos labai aiškiai, kiek tai susiję su jų išaiškinimu Sąjungos ir nacionaliniuose teismuose, dėl to šiuo atveju nereikia kreiptis į Teisingumo Teismą“.

21. Tuomet ieškovai pagrindinėje byloje pareiškė ieškinį dėl *Estado português* civilinės deliktinės atsakomybės, kuriuo buvo siekiama iš jos prisiteisti tam tikros turtinės žalos atlyginimą. Grįsdami savo ieškinį, jie nurodė, kad *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimas yra akivaizdžiai neteisėtas, nes jame klaidingai aiškinama verslo perdavimo, kaip jis suvokiamas pagal direktyvą, sąvoka ir šis teismas pažeidė savo pareigą teikti Teisingumo Teismui svarbius klausimus dėl Sąjungos teisės išaiškinimo.

22. *Estado português* teigia, kad pagal RRCEE 13 straipsnio 2 dalį prašymas atlyginti žalą turi būti grindžiamas tuo, kad anksčiau kompetentingas teismas panaikino sprendimą, kuriuo padaryta žala, ir pažymi, kad dėl to, jog *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimas nepanaikintas, nėra pagrindo mokėti prašomą žalos atlyginimą.

23. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas paaikškino, jog svarbu žinoti, ar *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimas yra akivaizdžiai neteisėtas dėl to, kad, atsižvelgiant į direktyvą ir į teismui žinomas faktines aplinkybes, jame netinkamai aiškinama sąvoka „verslo perdavimas“. Be to, svarbu žinoti, ar *Supremo Tribunal de Justiça* turėjo pareigą pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kaip jo buvo prašoma.

9 — Šiuo klausimu *Supremo Tribunal de Justiça* daro nuorodą į Sprendimo *Süzen* (C-13/95, EU:C:1997:141) 15 punktą.

24. Šiomis aplinkybėmis *Varas Cíveis de Lisboa* nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

- „1. Ar [direktyva], būtent jos 1 straipsnio 1 dalis, turi būti aiškinama taip, kad sąvoka „verslo perdavimas“ taikoma tuo atveju, kai užsakomųjų skrydžių rinkoje veikianti įmonė yra likviduojama jos didžiausio akcininko sprendimu, kuris yra aviacijos sektoriuje veikianti įmonė, o likvidavimo etape patronuojančioji bendrovė:
 - pakeičia likviduotą bendrovę orlaivių nuomos sutartyse ir galiojančiose užsakomųjų skrydžių sutartyse su turizmo operatoriais,
 - vykdo veiklą, kurią anksčiau vykdė likviduota bendrovė,
 - įdarbina kai kuriuos iki tol likviduotoje bendrovėje dirbusius darbuotojus ir paveda jiems atlikti tokias pačias užduotis kaip anksčiau,
 - perima likviduotos bendrovės smulkia įrangą?
2. Ar SESV 267 straipsnis <...> turi būti aiškinamas taip, kad esant [pirmajame] klausime nurodytoms aplinkybėms ir atsižvelgdamas į tai, kad bylą nagrinėję žemesnės instancijos nacionaliniai teismai priėmė vieną kitam prieštaraujančius sprendimus, *Supremo Tribunal de Justiça* privalėjo kreiptis į <...> Teisingumo Teismą su prejudiciniu klausimu, kaip teisingai aiškinti [direktyvos] 1 straipsnio 1 dalyje vartojamą sąvoką „verslo perdavimas“?
3. Ar pagal Sąjungos teisę ir visų pirma pagal Sprendime *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513) <...> Teisingumo Teismo suformuluotus principus dėl valstybės atsakomybės už asmenims padarytą žalą dėl galutinės instancijos nacionalinio teismo padaryto Sąjungos teisės pažeidimo draudžiama taikyti nacionalinės teisės normą, pagal kurią reikalaujama prašymą dėl valstybės padarytos žalos atlyginimo grįžti prieš pateikiant minėtą prašymą panaikintu sprendimu, kuriuo padaryta žala?“

III – Vertinimas

A – Dėl pirmojo klausimo

25. Savo pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nori sužinoti, ar gali būti laikomas „verslo perdavimu“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį, atvejis, kai užsakomųjų skrydžių rinkoje veikianti įmonė likviduojama jos didžiausio akcininko sprendimu, kuris pats yra aviacijos sektoriuje veikianti įmonė ir kuris pirmosios įmonės likvidavimo etape:

- pakeičia likviduotą bendrovę orlaivių nuomos sutartyse ir galiojančiose užsakomųjų skrydžių sutartyse su turizmo operatoriais,
- vykdo veiklą, kurią anksčiau vykdė likviduota bendrovė,
- įdarbina kai kuriuos iki tol likviduotoje bendrovėje dirbusius darbuotojus ir paveda jiems atlikti tokias pačias užduotis kaip anksčiau,
- perima likviduotos bendrovės smulkia įrangą.

26. Kaip matyti iš direktyvos 3 konstatuojamosios dalies ir 3 straipsnio, ja siekiama apsaugoti darbuotojus užtikrinant jų teisių išlaikymą įmonės perdavimo atveju¹⁰. Šiuo tikslu direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad perdavėjo teisės ir pareigos, kylančios iš darbo sutarties arba darbo santykių, galiojančių perdavimo dieną, dėl šio perdavimo yra perduodamos perėmėjui. Savo ruožtu pagal direktyvos 4 straipsnio 1 dalį darbuotojai yra saugomi nuo bet kokio atleidimo, kurį perdavėjas arba perėmėjas nusprendžia įvykdyti vien dėl perdavimo.

27. Pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalies a punktą ši direktyva taikoma teisinio perdavimo arba susijungimo atveju perduodant įmonę, verslą arba įmonės ar verslo dalį kitam darbdaviui. Teisingumo Teismas teisinio perdavimo sąvoką aiškino gana lanksčiai, atsižvelgdamas į direktyvos tikslą apsaugoti darbuotojus jų įmonės perdavimo atveju¹¹. Pavyzdžiui, Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad direktyva taikoma kiekvienu atveju, kai remiantis sutartiniais santykiais pasikeičia už įmonės veiklą atsakingas fizinis ar juridinis asmuo, prisiimantis išpareigojimus įmonės darbuotojams kaip darbdavys¹².

28. Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad Direktyva 77/187 taikytina perdavimams tarp tos pačios grupės bendrovių¹³.

29. Be to, jis yra patikslinęs sąlygas, kuriomis Direktyva 77/187 taikoma įmonės, kuri likviduojama teismo arba akcininkų sprendimu, perdavimo atveju. Pavyzdžiui, Sprendime *Abels*¹⁴ Teisingumo Teismas nusprendė, kad ši direktyva netaikoma įmonės, verslo ar verslo dalies perdavimui vykstant bankroto procedūrai¹⁵, ir, atvirkščiai, Sprendime *Dethier Équipement*¹⁶ jis nusprendė, kad ši direktyva taikoma įmonės, kuri likviduojama teismo sprendimu, perdavimo atveju, jei įmonės veikla tęsiama¹⁷. Sprendime *Europièces*¹⁸ jis padarė tą pačią išvadą dėl akcininkų sprendimu likviduojamos įmonės perdavimo¹⁹.

30. Iš teisinio perdavimo sąvokai taikytino lankstaus aiškinimo ir kartu iš Teisingumo Teismo praktikos, susijusios būtent su atveju, kai perduodamas ūkio subjektas likviduojamas, matyti, kad AIA veiklos nutraukimas ir likvidavimas gali būti laikomi „verslo perdavimu“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalies a punktą.

31. Tačiau perdavimas taip pat turi atitikti direktyvos 1 straipsnio 1 dalies b punkte nustatytas sąlygas, t. y. tai turi būti perdavimas ūkio subjekto, kuris suprantamas kaip „organizuota išteklių grupė, kurios tikslas yra ūkinė veikla, nepriklausomai nuo to, ar ta veikla yra pagrindinė ar pagalbinė“, ir kuris po perdavimo išlaiko savo „tapatybę“.

32. Kad būtų konstatuotas įmonės perdavimas reikia, kad būtų tenkintas lemiamas tokio perdavimo kriterijus, t. y. kad atitinkamas ūkio subjektas, kai jį perima naujas darbdavys, išlaikytų savo tapatybę²⁰.

10 — Žr., be kita ko, Nutartį *Gimnasio Deportivo San Andrés* (C-688/13, EU:C:2015:46, 34 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

11 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Jouini ir kt.* (C-458/05, EU:C:2007:512, 24 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

12 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Amatori ir kt.* (C-458/12, EU:C:2014:124, 29 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

13 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Allen ir kt.* (C-234/98, EU:C:1999:594, 17, 20 ir 21 punktai).

14 — 135/83, EU:C:1985:55.

15 — 30 punktą.

16 — C-319/94, EU:C:1998:99.

17 — 32 punktą.

18 — C-399/96, EU:C:1998:532.

19 — 35 punktą.

20 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Amatori ir kt.* (C-458/12, EU:C:2014:124, 30 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

33. Siekiant nustatyti, ar ši sąlyga tenkinama, reikia atsižvelgti į visas faktines aplinkybes, kurios apibūdina aptariamą perdavimą, pavyzdžiui, į perduodamos įmonės arba verslo rūšį, materialiojo turto, kaip antai pastatų ir kilnojamojo turto, perdavimą ar neperdavimą, nematerialiojo turto vertę perdavimo metu, į tai, ar naujasis darbdavys perėmė daugumą darbuotojų, ar buvo perduoti klientai, taip pat į veiklos prieš perdavimą ir po jo panašumo laipsnį ir šios veiklos galimo sustabdymo trukmę. Tačiau visos šios aplinkybės yra tik pavieniai atliktino išsamaus įvertinimo aspektai, todėl negali būti vertinamos atskirai²¹.

34. Teisingumo Teismas yra pažymėjęs, kad nacionalinis teismas, vertindamas nagrinėjamą sandorį apibūdinančias faktines aplinkybes, turi, be kita ko, atsižvelgti į atitinkamos įmonės arba verslo rūšį. Jo teigimu, darytina išvada, kad įvairių kriterijų, leidžiančių nustatyti, ar įvyko perdavimas, kaip jis suprantamas pagal direktyvą, santykinė svarba neišvengiamai keičiasi atsižvelgiant į vykdomą veiklą ir net į atitinkamoje įmonėje, versle ar verslo dalyje taikomus gamybos metodus ar naudojamus gamybos išteklius²².

35. Taigi skirtingų veiksnių, kurie leidžia patikrinti, ar nagrinėjamas ūkio subjektas išlaiko savo tapatybę, kai jį perima naujas darbdavys, ir todėl pripažinti sandorį „perdavimu“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį, svarba keičiasi atsižvelgiant į atitinkamos įmonės vykdomos veiklos rūšį.

36. Lemiamą reikšmę turi tai, ar nagrinėjamas ūkio subjektas išlaiko savo tapatybę, o taip yra, be kita ko, tada, kai perduodama reikšminga materialiojo ar nematerialiojo turto dalis ir naujasis darbdavys iš tikrųjų šį ūkio subjektą toliau naudoja arba perima tokiai pačiai arba panašiai veiklai vykdyti. Šioje byloje yra šios dvi aplinkybės.

37. Tiesa, kalbėdamas apie reikšmingos materialiojo ar nematerialiojo turto dalies perdavimą, Teisingumo Teismas yra pažymėjęs, kad ūkio subjektas tam tikruose sektoriuose gali veikti be tokio turto, todėl tokio ūkio subjekto tapatybės išlaikymas jo atžvilgiu įvykdžius sandorį teoriškai gali nepriklausyti nuo šio turto perdavimo²³.

38. Kaip matyti iš Teisingumo Teismo praktikos, situacija yra visiškai kitokia kalbant apie įmones, veikiančias sektoriuose, kuriuose turi būti naudojama didelė turto dalis. Pavyzdžiui, taip yra autobusų transporto sektoriuje, kuriame reikia nemažai įrangos ir įrenginių. Tokiu atveju Teisingumo Teismas yra nusprendęs, jog tai, kad ankstesnis sutarties vykdytojas neperduoda naujam materialiojo turto, naudojamo eksploatuojant atitinkamus autobusų maršrutus, yra ta aplinkybė, į kurią reikia atsižvelgti²⁴. Teisingumo Teismas yra padaręs išvadą, kad tokia sektoriuje, kaip reguliarusis viešasis autobusų transportas, kur veiklai vykdyti yra svarbus materialusis turtas, aplinkybė, kad ankstesnis sutarties vykdytojas neperdavė reikšmingos tokių išteklių, būtinų tinkamai ūkio subjekto veiklai, dalies naujam sutarties vykdytojui, leidžia daryti išvadą, jog šis ūkio subjektas neišlaiko savo tapatybės²⁵.

39. Remiantis šia teismo praktika, tokioje byloje, kaip nagrinėjamoji pagrindinė byla, kuri taip pat yra susijusi su transporto sektoriumi, reikšmingos materialiojo turto dalies perdavimas turi būti laikomas esmine aplinkybe nustatant, ar buvo „verslo perdavimas“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį.

21 — Žr., be kita ko, sprendimus *Spijkers* (24/85, EU:C:1986:127, 13 punktas), *Redmond Stichting* (C-29/91, EU:C:1992:220, 24 punktas), *Süzen* (C-13/95, EU:C:1997:141, 14 punktas) ir *Abler ir kt.* (C-340/01, EU:C:2003:629, 33 punktas).

22 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Liikenne* (C-172/99, EU:C:2001:59, 35 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

23 — Ten pat (37 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

24 — Ten pat (39 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

25 — Ten pat (42 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

40. Taigi vertindamas faktines aplinkybes, kuriomis buvo įvykdytas nagrinėjamas sandoris, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turės suteikti ypatingą svarbą aplinkybei, susijusiai su reikšmingos materialiojo turto dalies perdavimu.

41. Šiuo klausimu aišku, kad TAP perėmė keturių orlaivių, kuriuos vykdydama savo veiklą anksčiau naudojo AIA, nuomos sutartį. Iš bylos matyti, kad šis perėmimas buvo, be kita ko, pagrįstas TAP noru išvengti neigiamų finansinių pasekmių, galėjusių atsirasti tokias sutartis nutraukus prieš terminą. Tačiau motyvai, kuriais vadovaudamasi TAP priėmė sprendimą perimti keturių orlaivių, kuriuos anksčiau eksploatavo AIA, nuomos sutartis, neturi reikšmės sandorio pripažinimui „perdavimu“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį. Svarbus tik objektyvus konstatavimas, kad šios sutartys iš tikrųjų buvo perduotos TAP likviduojant AIA, o TAP ir toliau naudojo atitinkamus orlaivius.

42. Kaip teisingai nurodė ieškovai pagrindinėje byloje, negali būti laikoma, jog TAP dėl to, kad yra didžiausia AIA akcininkė ir pagrindinė jos kreditorė, gali laisvai disponuoti savo grupei priklausančia įmone ir perimti jos turtą nevykdydama iš direktyvos kylančių įpareigojimų.

43. Taip pat nesvarbu, kad TAP perimti orlaiviai buvo vienodai naudojami tiek reguliariesiems, tiek nereguliariesiems skrydžiams. Svarbu tai, kad šie orlaiviai buvo naudojami, tegul ir iš dalies, vykdančios nereguliarųjų skrydžių veiklą, kuria tęsiama anksčiau AIA vykdyta veikla.

44. Be to, ta aplinkybė, kad perimti orlaiviai buvo nuomojami, nėra kliūtis pripažinti buvus verslo perdavimą, nes lemiamą reikšmę turi tai, kad perėmėjas toliau naudoja dalį šio turto.

45. Galiausiai tai, kad šie orlaiviai tarp 1998 ir 2000 m. pasibaigus finansinės nuomos sutartims buvo grąžinti, taip pat nėra svarbu. Svarbu tai, kad sutartys iš tikrųjų buvo perimtos ir orlaiviai TAP iš tikrųjų ilgą laiką buvo naudojami.

46. Iš šių aplinkybių matyti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą priėmusio teismo konstatavimas, jog orlaivių nuomos sutartyse TAP pakeitė likviduotą bendrovę, yra svarbus požymis, kad buvo verslo perdavimas, nes patvirtina, kad TAP perėmė turto dalį, reikalingą anksčiau AIA vykdytai veiklai tęsti.

47. Šį konstatavimą papildė konstatavimas, kad TAP taip pat perėmė likviduotos bendrovės smulkia įrangą, kaip antai orlaivyje naudojamą įrangą arba biuro įrangą. Tai yra papildomas požymis, kad buvo verslo perdavimas.

48. Be to, iš bylos matyti, kad TAP pakeitė likviduotą bendrovę galiojančiose užsakomųjų skrydžių sutartyse su turizmo operatoriais ir plėtojo anksčiau šios bendrovės vykdytą veiklą. Tačiau iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, jog klientų perdavimas yra svarbus požymis, kad buvo įmonės perdavimas²⁶.

49. *Supremo Tribunal de Justiça*, atrodo, mano, jog tai, kad TAP turėjo leidimą veikti užsakomųjų skrydžių rinkoje, ir tai, kad ji tai „kartais“ darė, paneigia „verslo perdavimo“, kaip jis suprantamas pagal direktyvą, buvimą. Tačiau pritariu ieškovo pagrindinėje byloje nuomonei, jog tai, kad tam tikra įmonė jau buvo aktyvi konkrečioje rinkoje arba galėjo tokia būti, nėra kliūtis jai užtikrinti kitos įmonės vykdytos panašios veiklos tęstinumą, per tą laiką likvidavus pastarąją įmonę, ir taip išplėsti savo pačios veiklą.

26 — Žr. šios išvados 33 punktą.

50. Kalbant konkrečiai apie 1994 m. vykdytus skrydžius, tai buvo, kaip savo sprendime konstatavo *Supremo Tribunal de Justiça*, TAP tiesiogiai su turizmo operatoriais sudarytos sutartys dėl maršrutų, kuriais iki tol ji nevykdė skrydžių, nes tai buvo tradiciniai AIA maršrutai. *Supremo Tribunal de Justiça* teigimu, „TAP vykdė, kaip tai būtų galėjusi daryti bet koks kitas oro vežėjas, veiklą, kuriai buvo būdinga tik tai, kad užėmė rinkos dalį, likusią laisvą likvidavus AIA“.

51. Tačiau, kaip teisingai pažymi ieškovai pagrindinėje byloje, vien tai, kad TAP pradėjo vykdyti veiklą, anksčiau vykdytą kitos jos grupės įmonės, kurią ji per tą laiką likvidavo, yra svarbus požymis, kad buvo verslo perdavimas, nes rodo, kad TAP tęsė anksčiau AIA vykdytą veiklą.

52. Savo sprendime *Supremo Tribunal de Justiça*, remdamasis Sprendimu *Süzen*²⁷, nusprendė, jog vien to, kad tęsiama kitos įmonės vykdyta veikla, nepakanka verslo perdavimo buvimui nustatyti²⁸. Tačiau iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad jei toks veiklos tęsimas sutampa su svarbios turto dalies perėmimu, nekyla jokių abejonių, kad buvo verslo perdavimas.

53. Tai, kad TAP tęsė anksčiau AIA vykdytą veiklą, taip pat parodo kitas požymis, į kurią atkreipė dėmesį prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, t. y. darbuotojų, anksčiau paskirtų į likviduotą bendrovę, įdarbinimas TAP pavedant jiems atlikti tokias pačias užduotis kaip ir šioje bendrovėje.

54. Kaip savo sprendime konstatavo *Supremo Tribunal de Justiça*, buvo įrodyta, kad du darbuotojai, kuriuos anksčiau TAP buvo paskyrusi į AIA komercinę vadovybę, likvidavus AIA buvo TAP priimti į savo komercinę vadovybę eiti pareigas srityje, susijusioje su nereguliaisiais *ad hoc* skrydžiais ir 1993 m. vasaros sezono užsakomųjų skrydžių sutartimis.

55. *Supremo Tribunal de Justiça* teigimu, šiuo atveju tai nereiškia, kad TAP išlaikė anksčiau AIA įdarbintus darbuotojus. Šie darbuotojai buvo susiję su TAP darbo sutartimi. Taigi tai yra TAP, o ne AIA įdarbinti darbuotojai. Atitinkami darbuotojai buvo TAP paskirti atlikti tam tikras užduotis AIA, o likvidavus AIA jie buvo grąžinti į juos įdarbinusią įmonę. Todėl savo sprendime *Supremo Tribunal de Justiça* nusprendė, kad TAP darbuotojai, likvidavus AIA, į kurią jie buvo paskirti, į įmonę buvo grąžinti vykdant darbo sutartį, kurią jie sudarė su savo darbdaviu, t. y. TAP. Net jei šie darbuotojai buvo įdarbinti eiti jų kategoriją atitinkančias pareigas ir 1993 m. vasarą atliko užduotis nereguliuojamųjų skrydžių, kuriuos tais metais vykdė TAP, srityje, šių darbuotojų veikla, *Supremo Tribunal de Justiça* teigimu, neleidžia išskirti savarankiško ūkio subjekto, skirto nereguliuojamiesiems skrydžiams, organizacijos.

56. Tačiau, kaip teisingai pažymi ieškovai pagrindinėje byloje, dviejų darbuotojų įdarbinimas TAP atlikti užduotis, tiesiogiai susijusias su nereguliaisiais skrydžiais, rodo, kad TAP tęsė AIA veiklą, t. y. veiklą, kurią anksčiau vykdė tik kartais, todėl tai dar labiau patvirtina, kad buvo verslo perdavimas. Be to, šios darbuotojos, atrodo, sudaro „organizacinę struktūrą“²⁹, nes TAP viduje jos buvo paskirtos į pareigas, panašias į tas, kurias ėjo AIA.

57. Kaip papildomą požymį, kad buvo verslo perdavimas, reikia nurodyti veiklos, vykdytos iki perdavimo ir po jo, panašumo laipsnį. Kaip pažymi Komisija, AIA buvo oro vežėja, kuri specializavosi nereguliuojamųjų skrydžių srityje. TAP, kurios pagrindinė veikla vykdoma oro transporto srityje, turėjo leidimą vykdyti tiek reguliuojamus, tiek nereguliuojamus skrydžius, todėl turėjo leidimą veikti užsakomųjų skrydžių rinkoje ir tai jau darė, tegul ir kartais³⁰. Taigi, dviejų įmonių vykdyta veikla yra labai panaši.

27 — C-13/95, EU:C:1997:141.

28 — 15 punktas.

29 — Sprendimas *Jouini ir kt.* (C-458/05, EU:C:2007:512, 32 punktas).

30 — Komisija remiasi *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimu.

58. Galiausiai, kalbant apie kriterijų, susijusį su galimu veiklos sustabdymu, buvo nustatyta, kad TAP pradėjo nuo 1993 m. gegužės 1 d., t. y. iškart po AIA likvidavimo, vykdyti bent dalį užsakomųjų skrydžių, kuriuos AIA buvo įsipareigojusi vykdyti 1993 m. vasaros sezoną. Taigi nebuvo jokio ilgos trukmės veiklos sustabdymo. Atvirkščiai, buvo veiklos tęstinumas, nes, praėjus apytiksliai dviem savaitėms po AIA likvidavimo, TAP ją pakeitė – vykdė su atitinkamais skrydžiais susijusias sutartis.

59. Visi šie požymiai, mano nuomone, patvirtina, kad buvo „verslo perdavimas“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį.

60. Tačiau *Supremo Tribunal de Justiça* padarė kitokią išvadą, nes pernelyg griežtai aiškino sąlygą, susijusią su perduoto ūkio subjekto tapatybės išlaikymu. Konkrečiau kalbant, jo samprotavimuose niekur neminimas Teisingumo Teismo sprendimas, kuriame vis dėlto buvo nuspręsta kitaip, t. y. Sprendimas *Klarenberg*³¹, kuris buvo priimtas keliomis dienomis anksčiau nei *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimas ir su kuriuo susijusioje byloje generalinis advokatas P. Mengozzi 2008 m. lapkričio 6 d. pateikė išvadą³², o Teisingumo Teismas jai pritarė.

61. Savo sprendime *Supremo Tribunal de Justiça* ypatingą svarbą teikė kriterijui, pagal kurį tam, kad būtų galima konstatuoti buvus „perdavimą“, kaip jis suprantamas pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalies b punktą, turi būti galima perėmėjo struktūroje identifikuoti perduotą ūkio subjektą³³.

62. Šiuo klausimu *Supremo Tribunal de Justiça* pažymėjo, kad nebuvo įrodyta, jog TAP įsteigė nereguliariųjų skrydžių tarnybą, į kurią būtų tiksliai perkelta AIA buvusi struktūra. Atsižvelgiant į visas konstatuotas faktines aplinkybes, TAP neperėmė ūkio subjekto, turėjusio tiesiogiai ir savarankiškai tęsti anksčiau AIA vykdytą užsakomųjų skrydžių veiklą. Konkrečiai kalbant, nebuvo perduoti keli atskiri elementai, kurie paskui būtų TAP reorganizuoti vėl įkuriant įmonę arba savarankišką verslą. Be to, nėra jokių požymių, kad TAP struktūroje yra užsakomųjų skrydžių veiklai skirtas ir šiam tikslui savarankiškai organizuotas padalinys.

63. *Supremo Tribunal de Justiça* teigimu, darytina išvada, kad bendras požymių vertinimas neleidžia pripažinti, jog TAP struktūroje yra materialinių ir žmogiškųjų išteklių visuma, palaikanti užsakomųjų skrydžių veiklą ir todėl turinti organizacinį savarankiškumą, t. y. ūkio subjektas, kuris išlaiko savo tapatybę ir savarankiškai vykdo nereguliariųjų komercinių skrydžių veiklą TAP. Atvirkščiai, *Supremo Tribunal de Justiça* pažymi, kad AIA įranga, kurią paskui naudojo TAP, buvo paskirstyta tarp visos TAP įrangos ir, vykdydama tiek reguliariusius, tiek nereguliuosius skrydžius, TAP vienodai naudojo savo oro transporto bendrovės personalą ir įrangą.

64. Dėl šių argumentų reikia pažymėti, kad, kaip tai suprantama pagal direktyvą, gali būti perdavimas išlaikant perduodamo subjekto tapatybę, net jei jis neišlaiko savo savarankiškos organizacinės struktūros. Kitaip tariant, priešingai, nei nusprendė *Supremo Tribunal de Justiça*, tapatybės išlaikymo sąlyga nereiškia, kad perduotas ūkio subjektas turi išlaikyti savo savarankiškumą perėmėjo struktūroje.

65. Byloje, kurioje buvo priimtas Sprendimas *Klarenberg*³⁴, atsakovė pagrindinėje byloje nurodė toki pat argumentą, kuriuo remiasi *Supremo Tribunal de Justiça*, kad paneigtų buvus verslo perdavimą. Ši šalis iš esmės teigė, kad direktyvos 1 straipsnio 1 dalies b punkte apibrėžtas „ūkio subjektas“ išlaiko savo tapatybę tik jei išlieka organizacinis ryšys, kuris vienija asmenis ir (arba) turtą. Tačiau perduotas ūkio subjektas neišlaiko savo tapatybės tuo atveju, kai po perdavimo praranda savo organizacinį savarankiškumą, perėmėjui įgytus išteklius integravus į visiškai naują struktūrą³⁵.

31 — C-466/07, EU:C:2009:85.

32 — Generalinio advokato P. Mengozzi išvada byloje *Klarenberg* (C-466/07, EU:C:2008:614).

33 — 3.6.1 punkto paskutinė dalis.

34 — C-466/07, EU:C:2009:85.

35 — 42 punktas.

66. Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad tokiam ūkio subjekto tapatybės suvokimui, grindžiamam vieninteliu su organizaciniu savarankiškumu susijusiu kriterijumi, negalima pritarti, be kita ko, atsižvelgiant į direktyva siekiamą tikslą vykdant perdavimą užtikrinti veiksmingą darbuotojų apsaugą. Iš tiesų, Teisingumo Teismo teigimu, toks tapatybės suvokimas reiškia, jog vien dėl fakto, kad perėmėjas nusprendžia išskaidyti įgytą įmonės ar verslo dalį ir ją integruoti į savo struktūrą, minėta direktyva būtų netaikoma šiai įmonės ar verslo daliai, taip atimant iš suinteresuotųjų darbuotojų šios direktyvos suteiktą apsaugą³⁶.

67. Dėl su organizacija susijusio kriterijaus Teisingumo Teismas anksčiau buvo nusprendęs, kad juo siekiama apibrėžti ūkio subjekto tapatybę³⁷. Tačiau jis taip pat yra nusprendęs, kad perduoto subjekto organizacinės struktūros pakeitimas netrukdo taikyti direktyvos³⁸.

68. Teisingumo Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad „pats [direktyvos] 1 straipsnio 1 dalies b punkte ūkio subjekto tapatybės apibrėžimas siejamas su „organizuota išteklių grupe, kurios tikslas yra ūkinė veikla, nepriklausomai nuo to, ar ta veikla yra pagrindinė, ar pagalbinė“, taip akcentuojant ne tik organizacinį perduoto subjekto aspektą, bet ir jo ekonominės veiklos tęstinumo aspektą“³⁹. Jis nusprendė, kad sąlygą, susijusią su ūkio subjekto tapatybės išlaikymu, kaip tai suprantama pagal direktyvą, reikia aiškinti atsižvelgiant į du aspektus, numatytus direktyvos 1 straipsnio 1 dalies b punkte, kurie abu kartu sudaro šią tapatybę, taip pat į šioje direktyvoje numatytą darbuotojų apsaugos tikslą⁴⁰.

69. Atsižvelgdamas į šiuos argumentus ir siekdamas, kad direktyva iš dalies neprarastų savo veiksmingumo, Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad sąlygą dėl ūkio subjekto tapatybės išlaikymo reikia aiškinti ne kaip reiškiančią, kad privalo būti išlaikyta įmonės perduotos gamybos elementų konkreti organizacija, bet kaip taikomą tuomet, kai išlaikoma funkcinė šių elementų tarpusavio priklausomybė ir papildymas⁴¹.

70. Iš tiesų, Teisingumo Teismo teigimu, tokio funkcinio ryšio išlaikymas tarp įvairių perduotų elementų leidžia perėmėjui juos naudoti, net jei perduoti jie integruojami į naują skirtingą organizacinę struktūrą turint tikslą tęsti tokią pačią ar panašią ekonominę veiklą⁴².

71. Atsižvelgiant į Sprendimą *Klarenberg*⁴³, nesvarbu, ar perimtas ūkio subjektas buvo išskaidytas TAP struktūroje, jei buvo išlaikytas funkcinis ryšys tarp, pirma, perimto turto ir personalo ir, antra, anksčiau AIA vykdytos veiklos tęsimo.

72. Savo sprendime *Supremo Tribunal de Justiça* ypatingą dėmesį skyrė tam, kad perimti orlaiviai ir personalas buvo naudojami reguliariesiems ir nereguliariesiems skrydžiams. Ši aplinkybė, jo teigimu, įrodo, kad TAP struktūroje nebuvo išlaikytas savarankiškas ūkio subjektas, skirtas nereguliariųjų skrydžių veiklai vykdyti.

36 — 43 punktas.

37 — Žr., be kita ko, sprendimus *Allen ir kt.* (C-234/98, EU:C:1999:594, 27 punktas), *Mayeur* (C-175/99, EU:C:2000:505, 53 punktas), *Liikenne* (C-172/99, EU:C:2001:59, 34 punktas) ir *Klarenberg* (C-466/07, EU:C:2009:85, 44 punktas).

38 — Žr., be kita ko, sprendimus *Mayeur* (C-175/99, EU:C:2000:505, 54 punktas), *Jouini ir kt.* (C-458/05, EU:C:2007:512, 36 punktas) ir *Klarenberg* (C-466/07, EU:C:2009:85, 44 punktas).

39 — Sprendimas *Klarenberg* (C-466/07, EU:C:2009:85, 45 punktas).

40 — Ten pat (46 punktas).

41 — Ten pat (47 punktas).

42 — Ten pat (48 punktas).

43 — C-466/07, EU:C:2009:85.

73. Šiuo klausimu, manau, nesvarbu, kad perduota turto dalis buvo naudojama ne tik nereguliesiems, bet ir reguliesiems skrydžiams. Pagal perimto ūkio subjekto tapatybės išlaikymo sąlygą nereikalaujama, kad perduota turto dalis būtų naudojama išimtinai tęsiamai veiklai. Funkcinis ryšys tarp šio turto ir tęsiamos veiklos išlieka ir tuomet, kai minėtas turtas naudojamas ir kitai veiklai vykdyti, *a fortiori*, jei tai yra panaši veikla oro transporto srityje.

74. Kaip nurodo Komisija, iš Sprendimo *Klarenberg*⁴⁴ matyti, kad AIA likvidavimas ir svarbios jos turto dalies integravimas į TAP organizacinę struktūrą, net jei nebuvo išlaikyta jos „savarankiška“ tapatybė, neleidžia atmesti direktyvos taikymo. Svarbu, kad perduoti išteklių išlaikytų savo tapatybę ir po perdavimo būtų naudojami tokiai pačiai arba panašiai ekonominei veiklai tęsti.

75. Šioje byloje AIA turtas iš pradžių (1993 m. vasaros skrydžių sezonas) buvo naudojamas tęsiant AIA veiklai tapačią veiklą, t. y. užsakoviesiems skrydžiams, kuriuos AIA buvo įsipareigojusi vykdyti, o paskui – tęsiant tokią pačią (TAP organizuojami užsakovieji skrydžiai) arba panašią (TAP reguliarią skrydžių) veiklą.

76. Kaip Sprendime *Klarenberg*⁴⁵ pažymėjo Teisingumo Teismas, direktyvos 6 straipsnio 1 dalies pirma ir ketvirta pastraipos patvirtina, kad, kaip įsivaizdavo Sąjungos teisės aktų leidėjas, ši direktyva taikytina visiems perdavimams, atitinkantiems jos 1 straipsnio 1 dalyje skelbiamas sąlygas, nesvarbu, ar perduotas ūkio subjektas išlaiko savo savarankiškumą perėmėjo struktūroje, ar jo neišlaiko⁴⁶.

77. Tiesa, patikrinti, ar byloje tenkinamos verslo perdavimo buvimo sąlygos, galiausiai turi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Pagal nusistovėjusią teismo praktiką kompetentingas nacionalinis teismas, bendrai vertindamas visas faktines aplinkybes, apibūdinančias nagrinėjamą sandorį, turi nustatyti, ar buvo išlaikyta perduoto ūkio subjekto tapatybė⁴⁷.

78. Tačiau, atsižvelgdamas į ypatingas pagrindinės bylos aplinkybes, susiklosčiusias dėl to, kad nacionaliniai teismai laikėsi skirtingos pozicijos, manau, kad Teisingumo Teismas turi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pateikti tikslesnį ir kartu tiesioginį atsakymą.

79. Todėl siūlau į pirmąjį klausimą atsakyti, jog direktyvos 1 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad verslo perdavimo sąvoka taikoma tuo atveju, kai užsakovų skrydžių rinkoje veikianti įmonė likviduojama jos didžiausio akcininko sprendimu, kuris pats yra aviacijos sektoriuje veikianti įmonė ir kuris pirmosios įmonės likvidavimo etape:

- pakeičia likviduotą bendrovę orlaivių nuomos sutartyse ir galiojančiose užsakovų skrydžių sutartyse su turizmo operatoriais,
- vykdo veiklą, kurią anksčiau vykdė likviduota bendrovė,
- įdarbina kai kuriuos iki tol likviduotoje bendrovėje dirbusius darbuotojus ir paveda jiems atlikti tokias pačias užduotis kaip anksčiau,
- perima likviduotos bendrovės smulkia įrangą.

44 — Ten pat.

45 — Ten pat.

46 — 50 punktas.

47 — 49 punktas.

B – *Dėl antrojo klausimo*

80. Savo antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas Teisingumo Teismo iš esmės klausia, ar SESV 267 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, kaip antai *Supremo Tribunal de Justiça*, tokiomis aplinkybėmis, kurios apibūdintos pirmajame klausime, ir atsižvelgdamas į tai, kad byla nagrinėję žemesnės instancijos nacionaliniai teismai priėmė vieną kitam prieštaraujančius sprendimus, privalėjo kreiptis į Teisingumo Teismą su prejudiciniu klausimu dėl tinkamo sąvokos „verslo perdavimas“, kaip ji suprantama pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį, aiškinimo.

81. Visų pirma primintina, kad SESV 267 straipsnyje numatyta procedūra yra bendradarbiavimo tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų priemonė, kuria naudojamas Teisingumo Teismas pateikia nacionaliniams teismams Sąjungos teisės išaiškinimą, būtiną, kad šie galėtų išspręsti jiems pateiktą išnagrinėti ginčą⁴⁸.

82. Vykstant šiam bendradarbiavimui tik byla nagrinėjantis ir už galutinio sprendimo priėmimą atsakingas nacionalinis teismas, įvertinęs bylos ypatumus, turi teisę nuspręsti, ar sprendimui priimti būtinas prejudicinis sprendimas ir ar jo keliami klausimai yra svarbūs⁴⁹.

83. Trečia, SESV 267 straipsnio trečioje pastraipoje nustatyta pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo skirta nacionalinių teismų, kurie įpareigoti taikyti Sąjungos teisę, ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimui užtikrinti siekiant visose valstybėse narėse užtikrinti tinkamą Sąjungos teisės taikymą ir vienodą aiškinimą⁵⁰.

84. Reikia priminti, kad pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo, SESV 267 straipsnio trečioje pastraipoje numatyta nacionaliniams teismams, kurių sprendimai negali būti toliau apskundžiami, yra skirta, be kita ko, tam, kad tam tikroje valstybėje narėje neatsirastų nacionalinės teismų praktikos, prieštaraujančios Sąjungos teisės taisyklėms⁵¹.

85. Teisingumo Teismo teigimu, toks tikslas yra pasiekiamas, kai šios pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, išskyrus Teisingumo Teismo sprendime *Cilfit ir kt.*⁵² nustatytus apribojimus, laikosi aukščiausieji teismai ir kiti nacionaliniai teismai, kurių sprendimai negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka⁵³.

86. Jei nėra numatyta jokia galimybė nacionalinio teismo sprendimą apskųsti teismine tvarka, šis teismas iš esmės privalo kreiptis į Teisingumo Teismą, kaip tai suprantama pagal SESV 267 straipsnio trečią pastraipą, kai jam keliamas klausimas dėl SESV aiškinimo⁵⁴.

48 — Žr., be kita ko, sprendimus *Schneider* (C-380/01, EU:C:2004:73, 20 punktas), *Stradasfalti* (C-228/05, EU:C:2006:578, 44 punktas) ir *Kirtruna ir Vignano* (C-313/07, EU:C:2008:574, 25 punktas).

49 — Sprendimai *Schneider* (C-380/01, EU:C:2004:73, 21 punktas), *Längst* (C-165/03, EU:C:2005:412, 31 punktas) ir *Kirtruna ir Vignano* (C-313/07, EU:C:2008:574, 26 punktas).

50 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Intermodal Transports* (C-495/03, EU:C:2005:552, 38 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

51 — Ten pat (29 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

52 — 283/81, EU:C:1982:335.

53 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Intermodal Transports* (C-495/03, EU:C:2005:552, 30 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

54 — Sprendimas *Consiglio nazionale dei geologi et Autorità garante della concorrenza e del mercato* (C-136/12, EU:C:2013:489, 25 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

87. Iš SESV 267 straipsnio antros ir trečios pastraipų santykio matyti, kad trečioje pastraipoje nurodyti teismai turi tokią pačią diskreciją kaip ir kiti nacionaliniai teismai, kiek tai susiję su tuo, ar jų sprendimui priimti reikia sprendimo Sąjungos teisės klausimu. Todėl šie teismai neprivalo pateikti jiems nagrinėjant bylą kilusio Sąjungos teisės išaiškinimo klausimo, jeigu šis klausimas nėra svarbus, t. y. tokiu atveju, kai atsakymas į šį klausimą, kad ir koks jis būtų, nepadarytų jokios įtakos ginčo sprendimui⁵⁵.

88. Tačiau jeigu jie konstatuoja, kad jiems pateiktam ginčui išspręsti būtina remtis Sąjungos teise, SESV 267 straipsnyje iš esmės įtvirtinta jų pareiga pateikti Teisingumo Teismui kiekvieną kilusį klausimą dėl išaiškinimo⁵⁶.

89. Taigi, jei nagrinėjant bylą kyla Sąjungos teisės išaiškinimo klausimas, nacionalinio teismo, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą vykdymas yra taisyklė, o atsisakymas kreiptis į Teisingumo Teismą – išimtis.

90. Sprendimu *Cilfit ir kt.*⁵⁷ paskutinės instancijos nacionaliniams teismams nustatoma didesnio masto motyvavimo pareiga, jei jie nusprendžia nesikreipti į Teisingumo Teismą.

91. Pavyzdžiui, kalbant apie SESV 267 straipsnio trečioje pastraipoje nustatytos pareigos taikymo ribas, kaip jas yra apibrėžęs Teisingumo Teismas, iš teismo praktikos, tvirtai nusistovėjusios priėmus šį sprendimą, matyti, kad teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, privalo, kai jame keliamas Sąjungos teisės klausimas, įvykdyti pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, išskyrus atvejį, kai jis konstatuoja, kad iškeltas klausimas nėra svarbus bylai ar kad dėl nagrinėjamos Sąjungos teisės nuostatos Teisingumo Teismas jau pateikė savo išaiškinimą, ar kad tinkamas Sąjungos teisės taikymas yra toks akivaizdus, jog dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonų. Ar tokia galimybė yra, reikia įvertinti atsižvelgiant į Sąjungos teisės ypatumus, į konkrečius sunkumus, su kuriais susiduriama ją aiškinant, ir į riziką, kad teismų praktika Europos Sąjungoje gali skirtis⁵⁸.

92. Teisingumo Teismas yra patikslinęs, kad, nepažeidžiant Sprendime *Köbler*⁵⁹ padarytų išvadų, pagal Sprendime *Cilfit ir kt.*⁶⁰ suformuotą teismo praktiką tik nacionalinis teismas gali įvertinti, ar tinkamas Sąjungos teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad nėra galimybių kilti pagrįstoms abejonėms, ir todėl jis gali nuspręsti nesikreipti į Teisingumo Teismą dėl jame iškerto Sąjungos teisės išaiškinimo klausimo⁶¹.

93. Šiame prašyme priimti prejudicinį sprendimą jį pateikęs teismas Teisingumo Teismo klausia, ar, atsižvelgiant į jo praktiką, susijusią su verslo perdavimo sąvoka, ir į tai, kad nacionalinių teismų pozicija dėl bylos aplinkybėmis taikytino aiškinimo yra skirtinga, *Supremo Tribunal de Justiça* galėjo neturėti „jokių pagrįstų abejonų“ dėl kilusio aiškinimo klausimo ir todėl galėjo nesikreipti į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą.

94. Šiuo klausimu svarbu pabrėžti, kad nacionaliniai teismai, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, turi būti ypač atsargūs paneigdami pagrįstų abejonų buvimą. Jie turi išdėstyti priežastis, kodėl yra tikri dėl tinkamo Sąjungos teisės taikymo.

55 — Ten pat (26 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

56 — Ten pat (27 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

57 — 283/81, EU:C:1982:335.

58 — Sprendimas *Intermodal Transports* (C-495/03, EU:C:2005:552, 33 punktą).

59 — C-224/01, EU:C:2003:513.

60 — 283/81, EU:C:1982:335.

61 — Sprendimas *Intermodal Transports* (C-495/03, EU:C:2005:552, 37 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

95. Dėl šio atsargumo jie turi ypač kruopščiai patikrinti, ar tuo, kaip nusprendžia taikyti Sąjungos teisę, yra tinkamai atsižvelgiama į Sąjungos teisės ypatumus, į konkrečius sunkumus, su kuriais susiduriama ją aiškinant, ir į riziką, kad teismų praktika Sąjungoje gali skirtis.

96. *Supremo Tribunal de Justiça* nusprendė, kad direktyvoje vartojamos sąvokos ir visų pirma verslo perdavimo sąvoka, atsižvelgiant į teismų praktikoje pateiktą išaiškinimą, yra pakankamai aiškios. Todėl, jo nuomone, šioje byloje nebuvo būtina pateikti prašymo priimti prejudicinį sprendimą.

97. Šis požiūris man atrodo klaidingas, nes yra žinoma, kad vertinant kiekvieną atvejį verslo perdavimo sąvokos aiškinimas skiriasi. Teisingumo Teismui nuolat pateikiamos bylos leidžia jam patikslinti šios nuostatos taikymo ribas. Taigi, teismo praktika nuolat plėtojama. Dėl šio ypatumo *Supremo Tribunal de Justiça*, nusprenddamas nesikreipti į Teisingumo Teismą, turėjo būti atsargus.

98. Buvo ne tik pernelyg pasitikėta tuo, kad su verslo perdavimo sąvoka susijusi Teisingumo Teismo praktika yra nusistovėjusi, bet ir atsižvelgta ne į visą šią teismo praktiką, todėl *Supremo Tribunal de Justiça* pritaikė klaidingą šios sąvokos aiškinimą.

99. Susiklosčius tokiai situacijai kaip pagrindinėje byloje, kai yra Teisingumo Teismo praktika, susijusi su aiškintina sąvoka, nacionalinis teismas, kuris iš esmės turi pareigą pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą ir kuris mano, kad dėl jo nagrinėjamo ginčo kyla Sąjungos teisės išaiškinimo klausimas, gali pasielgti dvejopai. Arba jis kreipiasi į Teisingumo Teismą, kad gautų papildomų paaiškinimų dėl ginčo, kurį turi išspręsti, arba nusprendžia nevykdyti savo pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, bet tuomet jis turi sutikti su Teisingumo Teismo jau pateiktu atsakymu ir jį taikyti. Jei teismas nesielgia nė vienu iš šių dviejų būdų ir pasirenka kitokį atitinkamos Sąjungos teisės sąvokos aiškinimą, jis padaro šios teisės pažeidimą, kuris turi būti laikomas pakankamai akivaizdžiu⁶². Tai kyla iš nusistovėjusios teismo praktikos, pagal kurią Sąjungos teisės pažeidimas yra pakankamai akivaizdus, jei akivaizdžiai pažeidžiama su atitinkama sritimi susijusi Teisingumo Teismo praktika⁶³.

100. Apibendrinant pažymėtina, kad jei būtų atsižvelgęs į Teisingumo Teismo praktikos, įskaitant naujausiąją, griežtumą ir išsamumą, *Supremo Tribunal de Justiça* nebūtų buvęs užtikrintas dėl to, kaip taikė Sąjungos teisę.

101. Svarbu, kad Teisingumo Teismas laikosi griežtos pozicijos, primindamas pareigą pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, nustatytą nacionaliniams teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka. Iš tiesų, kaip pažymėjo generalinis advokatas P. Léger savo išvadoje byloje *Traghetti del Mediterraneo*⁶⁴ ir kaip parodo dabar nagrinėjama byla, „pažeidęs tokią pareigą atitinkamas teismas gali padaryti klaidą <...>, t. y. klaidingai išaiškinti taikomą [Sąjungos] teisę, klaidingai nustatyti iš šios teisės kylančius padarinius, kurie svarbūs norint pateikti [Sąjungos] teisę atitinkančią nacionalinės teisės akto išaiškinimą, arba klaidingai įvertinti, ar šis aktas atitinka [Sąjungos] teisę“⁶⁵.

102. Be to, pažymėtina, kad jei nacionaliniai teismai, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, nesilaiko savo pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, Teisingumo Teismas negali atlikti pagrindinės užduoties, kuri jam pavesta SESV 19 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje, – užtikrinti, „kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės“.

62 — Žr. J. Pertek „Renvoi préjudiciel en interprétation“, *JurisClasseur Europe Traité*, 361 sąsiuvinis, 2010, 97 punktas.

63 — Žr., be kita ko, sprendimus *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, 43 punktas ir jame nurodyta teismo praktika) ir *Fuß* (C-429/09, EU:C:2010:717, 52 punktas ir jame nurodyta teismo praktika).

64 — C-173/03, EU:C:2005:602.

65 — 66 punktas.

103. Galiausiai iš bylos medžiagos matyti, kad šioje byloje Portugalijos teismai laikėsi skirtingos pozicijos dėl verslo perdavimo sąlygos aiškinimo. Manau, nors vien to, kad nacionaliniai teismai priėmė vieną kitam prieštaraujančius sprendimus, nepakanka, kad atsirastų SESV 267 straipsnio trečioje pastraipoje numatyta pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, tai yra aplinkybė, patvirtinanti konstatavimą, kad *Supremo Tribunal de Justiça* turėjo laikytis atsargesnės pozicijos ir pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą.

104. Iš visų šių aplinkybių, manau, darytina išvada, jog SESV 267 straipsnio trečia pastraipa turi būti aiškinama taip, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, kaip antai *Supremo Tribunal de Justiça*, tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje, privalėjo kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą.

C – Dėl trečiojo klausimo

105. Savo trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės Teisingumo Teismo klausia, ar Sąjungos teisė ir visų pirma teismo praktika, suformuota Sprendime *Köbler*⁶⁶, turi būti aiškinamos taip, kad draudžiama valstybės atsakomybę reglamentuojanti nacionalinė tvarka, pagal kurią teisė į žalos atlyginimą atsiranda tik panaikinus sprendimą, kuriuo padaryta žala.

106. Priminsiu, kad pagal RRCEE 13 straipsnio 2 dalį, „prieš pateikiant prašymą atlyginti žalą, kompetentingas teismas turi panaikinti sprendimą, kuriuo padaryta žala“.

107. Siekiant nustatyti, ar ši sąlyga atitinka Sąjungos teisę, pirmiausia primintina, kad valstybės atsakomybės už privatiems asmenims padarytą žalą jai pažeidus Sąjungos teisę principas yra būdingas Sutarties sistemai⁶⁷.

108. Kalbėdamas apie valstybės atsakomybę už Sąjungos teisės pažeidimą, padarytą paskutinės instancijos teismo sprendimu, Teisingumo Teismas yra pažymėjęs, kad, atsižvelgiant į teisminės funkcijos specifiką ir teisėtus teisinio saugumo reikalavimus, valstybės atsakomybė tokiais atvejais nėra neribota. Kaip Teisingumo Teismas yra nusprendęs, ši atsakomybė gali kilti tik išskirtiniais atvejais, kai nacionalinis teismas, kuris sprendžia bylą kaip paskutinė instancija, akivaizdžiai pažeidė taikomą teisę. Nustatydamas, ar ši sąlyga įvykdyta, nacionalinis teismas, gavęs prašymą atlyginti žalą, šiuo aspektu turi atsižvelgti į visus elementus, apibūdinančius jam pateiktą situaciją, t. y. į pažeistos taisyklės aiškumą ir tikslumą, į tai, ar pažeidimas tyčinis, ar teisės klaida pateisinama, prireikus – į Sąjungos institucijos poziciją ir į atitinkamo teismo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pagal SESV 267 straipsnio trečią pastraipą neįvykdymą⁶⁸.

109. Kaip nurodžiau pirma, šis akivaizdus taikytinos Sąjungos teisės pažeidimas preziumuojamas, jei nagrinėjamu sprendimu buvo akivaizdžiai pažeista atitinkamos srities Teisingumo Teismo praktika⁶⁹.

66 — C-224/01, EU:C:2003:513.

67 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Ogieriakhi* (C-244/13, EU:C:2014:2068, 49 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

68 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, 32 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

69 — Ten pat (43 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką). Taip pat žr. Sprendimą *Fuß* (C-429/09, EU:C:2010:717, 52 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

110. Teisė į žalos atlyginimą atsiras, jei ši sąlyga dėl akivaizdaus taikytinos Sąjungos teisės pažeidimo įvykdyta nustačius, kad pažeista teisės norma, kuria privatiems asmenims suteikiamos teisės, ir kad yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp akivaizdaus pažeidimo ir suinteresuotojo asmens patirtos žalos. Šios trys sąlygos yra iš tiesų būtinos ir pakankamos, kad atsirastų privačių asmenų teisė į žalos atlyginimą, vis dėlto neatmetant galimybės valstybės atsakomybei pagal nacionalinę teisę kilti mažiau griežtomis sąlygomis⁷⁰.

111. Teisingumo Teismas taip pat turėjo galimybę priminti, kad, nepažeisdama teisės į žalos atlyginimą, kurios pagrindas tiesiogiai įtvirtintas Sąjungos teisėje, valstybė privalo atlyginti padarytos žalos pasekmes remdamasi nacionaline teise dėl atsakomybės ir atsižvelgdama į tai, kad nacionalinės teisės aktais nustatytos žalos atlyginimo sąlygos negali būti mažiau palankios už tas, kurios susijusios su panašiais nacionaline teise grindžiamais reikalavimais (lygiavertiškumo principas), ir tokios, kad dėl jų taptų beveik neįmanoma arba pernelyg sudėtinga gauti žalos atlyginimą (veiksmingumo principas)⁷¹.

112. Būtent atsižvelgdamas į veiksmingumo principą manau, kad reikia nagrinėti RRCEE 13 straipsnio 2 dalyje numatytą procesinę taisyklę. Todėl reikia nustatyti, ar dėl tokios taisyklės praktiškai ir tokiomis aplinkybėmis, kaip pagrindinėje byloje, privačiam asmeniui, kurio teisės pažeistos, gali tapti neįmanoma arba pernelyg sudėtinga gauti žalos atlyginimą.

113. Šiuo atveju pagrindinis dalykas – nustatyti, ar šis privatus asmuo turi galimybę apskūsti *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimą, kuriuo jam padaryta žala. Atsakydama į šį per posėdį pateiktą klausimą, Portugalijos vyriausybė iš pradžių pateikė neigiamą atsakymą, o paskui nelabai įtikinamai jį patikslino. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turės patikrinti, kokia situacija šiuo klausimu yra jo nacionalinėje teisėje. Jei šis teismas konstatuotų, kad privatus asmuo, kurio teisės pažeistos, negali apskūsti *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimo, kuriuo jam padaryta žala, jis turėtų nuspręsti, kad RRCEE 13 straipsnio 2 dalyje numatyta procesinė taisyklė prieštarauja veiksmingumo principui, nes dėl jos šiam privačiam asmeniui tampa neįmanoma gauti žalos atlyginimą.

114. Kad ir kaip būtų, man atrodo, jog iš debatų Teisingumo Teisme matyti, kad jei būtų nustatyta galimybė apskūsti *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimą, ji būtų labai teorinė ir sunkiai įgyvendinama⁷². Todėl, kadangi RRCEE 13 straipsnio 2 dalyje numatyta procesinė taisyklė šiuo atveju yra didelė kliūtis privačiam asmeniui gauti žalos atlyginimą, manau, kad ji išlieka prieštaraujanti veiksmingumo principui. Iš tiesų, dėl šios taisyklės šiam asmeniui gauti žalos atlyginimą tampa pernelyg sudėtinga.

115. Darau išvadą, kad tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje, Sąjungos teisė ir visų pirma teismo praktika, suformuota Sprendime *Köbler*⁷³, turi būti aiškinamos taip, kad draudžiama valstybės atsakomybę reglamentuojanti nacionalinė tvarka, pagal kurią teisė į žalos atlyginimą atsiranda tik panaikinus sprendimą, kuriuo padaryta žala.

70 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, 45 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

71 — Žr., be kita ko, Sprendimą *Fuß* (C-429/09, EU:C:2010:717, 62 punktą ir jame nurodyta teismo praktiką).

72 — Per posėdį Portugalijos vyriausybė, be to, nurodė nežinojusi apie naujojo Portugalijos civilinio proceso kodekso 696 straipsnio f punkto įgyvendinimo, kai *Supremo Tribunal de Justiça* sprendimas prieštarauja Sąjungos teisei, atvejus.

73 — C-224/01, EU:C:2003:513.

IV – Išvada

116. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, į *Varas Cíveis de Lisboa* pateiktus klausimus reikia atsakyti taip:

1. 2001 m. kovo 12 d. Tarybos direktyvos 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo 1 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad verslo perdavimo sąvoka taikoma tuo atveju, kai užsakomųjų skrydžių rinkoje veikianti įmonė likviduojama jos didžiausio akcininko sprendimu, kuris pats yra aviacijos sektoriuje veikianti įmonė ir kuris pirmosios įmonės likvidavimo etape:
 - pakeičia likviduotą bendrovę orlaivių nuomos sutartyse ir galiojančiose užsakomųjų skrydžių sutartyse su turizmo operatoriais,
 - vykdo veiklą, kurią anksčiau vykdė likviduota bendrovė,
 - įdarbina kai kuriuos iki tol likviduotoje bendrovėje dirbusius darbuotojus ir paveda jiems atlikti tokias pačias užduotis kaip anksčiau,
 - perima likviduotos bendrovės smulkia įrangą.
2. SESV 267 straipsnio trečia pastraipa turi būti aiškinama taip, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, kaip antai *Supremo Tribunal de Justiça* (Aukščiausiasis Teismas, Portugalija), privalėjo kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje.
3. Tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje, Sąjungos teisė ir visų pirma teismo praktika, suformuota Sprendime *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513), turi būti aiškinamos taip, kad draudžiama valstybės atsakomybę reglamentuojanti nacionalinė tvarka, pagal kurią teisė į žalos atlyginimą atsiranda tik panaikinus sprendimą, kuriuo padaryta žala.